DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE AİLE ÇİFTÇİLİĞİNE YÖNELİK DAVRANIŞ VE POLİTİKALAR ETİK Mİ?

Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Tarım Ekonomisi Bölümü
gulcubuk@agri.ankara.edu.tr

Özet

Tarım ve gıda etiği son yıllarda çok fazla gündeme gelmektedir. Ancak bu genelde tarımsal üretim, işleme, pazarlama, pazar ilişkileri, gıda üretimi konularında gündemdedir. Tarımsal üretimin temel aktörü çiftçiler ve bunlar içinde dezavantajlılar olarak bilinen kadınlar, çocuklar, az topraklılar gündeme gelemiyor. Oysa çiftçi ve çiftçilik olmadan tarım ve gıdanın üretimi de olmayacaktır. Aslında bu konuda yapılmış bir çalışmada maalesef henüz yoktur. Kamunun, STK'ların, tüketicilerin çiftçilere yönelik davranış ve tutumlarında etik boyutunu konu alan çalışma yoktur. Çiftçilerin de etik anlayışları ve tutumları hakkında çalışma yoktur. Eğer tarım etiğinin kapsamı ve boyutu ulusal ve küresel düzeydeki makro politikalardan bir çiftçinin temel tutumuna kadar indirgenebilecek bir içerikte ise, o zaman "aile çiftçiliğine yönelik politikaların da ne kadar etik" olduğunu sorgulamak gerekir. Dünyadaki tarımsal üretimin %70'sinden fazlasını gerçekleştiren buna karşılık dünya gelirinin %5'inden çok daha az bir kısmını alan çiftçiler için, "ne adil bir bölüşüm ne de etik bir politikadan" söz etmek mümkün değildir. Aynı durum Türkiye için de geçerlidir. Bu bildiride aile çiftçiliğinin önemine değinildikten sonra davranış ve politikaların sürdürülebilir aile çiftçiliği için ne kadar etik olduğu olgusu tartışmaya açılacaktır.

Anahtar Kelime: Aile çiftçiliği, tarım, gıda, etik, ortak gelecek, sürdürülebilirlik.

ARE FAMILY FARMING BEHAVIORS AND POLICIES ETHICAL IN THE WORLD AND IN TURKEY?

Abstract

Agriculture and food ethics have been on the agenda in recent years too much. However, this is generally on the agenda in agricultural production, processing, marketing, market relations and food production. Farmers, who are the main actors in agricultural production, and women, children and those with little land, known as disadvantaged people, are not on the agenda. However, without farmers and farming, there will be no agriculture and food production. In fact, unfortunately, there is no study about this subject yet. There are no studies on the ethical dimension of the behaviors and attitudes of the public, NGOs and consumers towards farmers. There are also no studies on the ethical understanding and attitudes of farmers. If the scope and dimension of agricultural ethics can be reduced from macro policies at national and global level to the basic attitude of a farmer, then it is necessary to question how "ethical" the policies towards family farming are. It is not possible to speak of "neither a fair distribution nor an ethical policy" for farmers who realize more than 70% of the world's agricultural production but receive much less than 5% of the world's income. The same is true for Turkey. In this paper, the importance of family farming will be discussed and the extent to which behaviors and policies are ethical for sustainable family farming will be discussed.

Keyword: Family farming, agriculture, food, ethics, common future, sustainability.

1. GİRİŞ

Dünyadaki değişimler tarımı da, çiftçiliği de etkilemektedir. Bu değişimler tarımda yeni üretim ve teknolojik bağımlılıkları ortaya çıkarırken, diğer yandan çiftçiliğin geleceğine yönelik de hem fırsatlar ve hem de tehditler oluşturmaktadır. Tarım toprakları ve gıda sistemleri üzerinde her zamankinden çok daha fazla bir tehdit var, uluslararası şirketlerin daha fazla yayılmacı politikaları var. Bu durum yeter gelirden uzak çiftçi nüfusunu tehdit ederken diğer yandan tüketicileri de daha yüksek fiyatla tüketebilecekleri bir tarım-gıda piyasasına doğru yönlendirmektedir. Dünya nüfusunun 9 milyara ulaştığı bu yıllarda hem gıda güvenliği hem de sürdürülebilir tarımsal üretim için her zamankinden fazla aile çiftçiliğine ihtiyaç vardır. Şu artık bir gerçektir ki, dünyada küresel şirketler, zengin ülkeler tarıma, gıdaya ne kadar fazla hükmederlerse dünyada açılık, yetersiz beslenme, topraksızlaşma, yoksul kentli ve kırsal nüfus da o kadar artmaktadır. İşte, bundan dolayı gelecek planlamasında aile çiftçiliğine ayrı bir önem vermek ve bu hassasiyetler içinde de bir o kadar etik duyarlılık gereklidir. Bu bildiride aile çiftçiliğinin dünyadaki ve Türkiye'deki durumu hakkında bilgi verilecek diğer yandan ortak geleceğimiz için aile çiftçiliğine karşı nasıl bir etik ve politik hassasiyet içinde olmamız gereği tartışılacaktır.

2. ETİK UYGULAMALARDA KONUMLANDIRMA

Tarımdaki birçok etik konu ve zorluk çiftçiyi de etkilemektedir. Kimyasalların kullanımı, biyoteknolojideki gelişmeler, organik tarım uygulamalarında kuralsız üretimler, toprak-su-orman-mera gibi doğal varlıkların bilinçsiz ve/veya aşırı kullanımı, hayvan refahına uymama gibi konular etik sorunlar maalesef herkesi etkilemektedir. Geldiğimiz noktada tarım ve gıda üretimi için kaynaklar üzerinde baskı artmış, tarım adeta sürdürülemezliğe doğru ilerlemekte ve tedarik zincirlerindeki aksamaya yönelik etik içerik de unutulmaya yüz tutulmuştur. Bütün bunlar hem tarım için hem aile çiftçiliği için etik konusunu derinlemesine analiz etmeyi gerektirmektedir. Bir noktayı vurgulamak gerekir ki, süreçte çiftçi konuları genelde dışarıdan takip etmektedir. Daha doğrusu genelde önüne konulanı üretime yansıtıyor. Bu nedenle tarımda kullanılacak girdilerde etik davranmak çiftçiye karşı da etik duruşun bir parçası olarak görülmelidir.

Tarım ve gıda etiğinin toplum sağlığı, gıda güvenliği, çevre ve tedarik zinciri üzerinde etkileri vardır. Buradaki sonuçlar çiftçiye de yansıyacaktır. Yani her bir bileşen aslında birbirinden farklı bir noktada konumlanmayacaktır. Burada silsile bir sorumluluk paylaşımının olması ve etik uyumun tüketici ve çiftçi üzerinde olumsuzlukları ortadan kaldırıcı bir etkinin olması gerekir. Çiftçi içinde bulunduğu ekonomik darboğazlara, kırsal yaşamın zorluklarına göğüs gererek üretime ediyor ve tüketici de dünya genelinde eriyen (düşük ve orta gelirli gruplar için) gelir azalmasına maruz kalıyorsa herkes asgari etik kurallarda buluşmak ve karşılıklı birey saygınlığına dikkat etmek durumundadır. Tarım ve gıdada etik kavramlar sadece kavramın ortaya çıkmasını ve uygulanmasını değil aynı zamanda çiftçileri tarımsal faaliyetin etik boyutlarıyla üretime yönlendirmeyi, tüketicileri çiftçi haklarına saygılı olmayı, politik karar vericileri de herkesi kapsayıcı bir uygulamanın içinde girmeyi öngörür ve burada da bir anlamda bir ahlak derecelemesini birlikte ortay koyar.

Aile çiftçiliğine karşı etik sorumluluk önemlidir. Her şeyden önce toprağın korunması, arazinin kullanımı, kırsal yaşamın canlılığı, tarımsal üretim sistemlerinin sürdürülebilirliği, çiftlik hayvanlarının refahı, gıdada üretim ve pazara arzının güvenliği, genç çiftçilerin tarımda tutulması herkese sorumluluk yüklemektedir. Öncelikle de politika yapılara ve tüketicilere sorumluluk düşmektedir. Bu sorumluluklar yerine getirilmez ise bu yüzyılda gıdada tehlike

çanları daha hızla çalacak hale gelmiş olacaktır. İşte bu nokta herkesi, hepimizi artan bir sorumluluk konumuna taşımaktadır.

Çiftçiliğin yapısal ve işlevsel yapısının korunması ve devamlılığı, gıda güvencesinin sürdürülmesi, kamu politikalarının tarımda aile çiftçiliğinin sürdürmesi, tarımda çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması, çalışma ortamlarının ve çalışan haklarının iyileştirilmesi, iş güvenliği ve sağlığı konularında yükümlülüklerin yerine getirilmesi, sosyal kalkınmaya bağlılıkların oluşturulması önümüzdeki yıllarda çokça konuşulan konulardan olacaktır.

Özellikle 2000'li yıllardan sonra gıda ve tarım sistemlerinin istikrarsızlığı ve belirsizlikler politikaların, insanların tarıma, çiftçiye yönelik etik tutumlarını ihmal eder noktaya getirmiştir. Politikalar salt üretim, girdi kullanımı, pazar-pazarlama, gelir, erişim boyutlarıyla ele alınıyor ve eğer böyle bir durum devam ederse tarım ve tarımın tüm emekçileri giderek daha fazla etik sorunla karşılaşacaktır. Çünkü çiftçi üretimde bulunurken, temel kaygılar çiftçiliğin geleceği dışında beliriyorsa "çiftçiler bir yandan ben bu durumda nasıl konum alabilirim diyecek, diğer yandan madem hassasiyet ve yeter gelir yok o zaman ben de tarımdan, kırsaldan vazgeçeyim" noktasına geleceklerdir. Nitekim gidişatta budur. Eğer dünyada ve Türkiye de çiftçilerin yaş ortalaması 50'yi geçti ise bunu sadece kente göç, teknolojiye-hizmetlere erişim ile açıklamak yetersiz olacaktır. Burada politikaların ve tüketicilerin, toplumun etik davranışlarını da sorgulamak lazım. Yani, tüketici karnını doyururken, politika üretime odaklanırken arka planda nasıl bir üretim ve çiftçi öyküsü konusu gözden kaçırıyorsa bunu etik açıdan sorgulamak da kaçınılmaz olacaktır.

3. AİLE ÇİFTÇİLİĞİNİN ÖNEMİ VE GELECEĞİ

2019-2028 yılları Birleşmiş Milletler tarafından "Aile Çiftçiliği On Yılı" olarak ilan edilmiştir. Birleşmiş Milletler kuruluşları ve uluslararası aktörler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmada aile çiftçiliğinin önemli rol oynayacağını ve bu nedenle küresel eylem planı ile ülkeleri aile çiftçiliğini destekleme konusuna ağırlık vermeye davet etmektedir. Artık şu bir gerçek ki, aile çiftçiliğine önem veren ülkeler, bunu yaşatan ülkeler gıda güvencesi, erişilebilir gıda ve toprak-su kaynaklarının, mera ve orman varlığının, biyolojik çeşitliliğin koruması açısından geleceğe daha güven içinde bakıyorlar.

BM Aile Çiftçiliği On Yılı (2019-2028) için vizyon şu biçimde ortaya konulmuştur; ***"çeşitlenmiş, sağlıklı ve sürdürülebilir gıda-tarım sistemlerinin geliştiği, dirençli kırsal ve kentsel toplulukların onurlu ve eşit şekilde açlık ve yoksulluktan arınmış yüksek bir yaşam kalitesine sahip olduğu bir dünya."*** Burada görüldüğü gibi, aile çiftçiliğine büyük bir misyon yüklenmiştir. ***Bir yandan sağlıklı gıda-tarım sistemleri, diğer yandan yüksek bir yaşam kalitesi tek başına aile çiftçilerinin altından kalkabileceği bir misyon ve verişebilecekleri bir vizyon değildir.*** Aslında aile çiftçiliği sadece çiftçilerin kendisi için değil, toplumun bütünü için önemlidir. Çünkü sağlıklı ve ucuz gıdaya erişebilmek, gıda güvencesini oluşturmak hepimize düşen birer sorumluluk alanıdır. Bu kadar geniş bir beklenti içinde olduğumuz aile çiftçiliğine politikalarda, tüketim hayatında etik açıdan aynı değeri ve önemi veriyor muyuz? Üzerinde düşündüğümüz ana konu budur.

Aile çiftçiliği gerçek bir üretim faaliyetidir, hayata tutunma yolu ve iş kapısıdır. Bundan hareketle; FAO'ya göre (2014) aile çiftçiliği "bir aile tarafından yönetilen ve gerçekleştirilen, kadınlar ve erkekler dâhil olmak üzere ağırlıklı olarak ailesel işgücüne dayalı tarım, ormancılık, balıkçılık, meracılık ve su ürünlerine yönelik üretim faaliyetlerini organize etme yöntemidir". Aile çiftçiliği, aile-temelli tüm tarımsal faaliyetleri kapsar ve kırsal kalkınmanın

birçok alanı ile de bağlantılıdır. Bundan dolayı da FAO Başkanı şöyle bir tespitte bulunmaktadır; "Çiftçi Aileler; hem gıda güvenliğinin sağlanması hem de doğal kaynakların korunması" açısından önemlidir.

Dünyada aile çiftçiliği ile bağlantılı temel veriler (www.fao.org) şunlardır;

- Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde 500 milyonun üzerinde aile çiftçilikle geçimini sağlıyor.
- Aile çiftçileri, dünyadaki en büyük işverenidir.
- Aile çiftçileri, kaynaklara erişimleri kısıtlı olmasına rağmen üretkenliklerini yüksek düzeyde sürdürerek, dünyadaki gıda üretiminin yarısından fazlasını gerçekleştirirler.
- Gıda güvenliği sorunları yaşayan dünya nüfusunun %70'den fazlası Afrika, Asya, Latin Amerika ve Yakın Doğu'nun kırsal kesiminde yaşıyor.
- Gıda üretiminin yarısından fazlasını gerçekleştiren aile çiftçileri dünyadaki tarım topraklarının ancak 1/3'üne sahip durumdadır.
- Dünyada aile çiftçiliği Asya'da %85, Afrika'da %62, Kuzey ve Orta Amerika'da %83, Avrupa'da %68 ve Güney Amerika'da %18'lik bir orana sahiptir.

Türkiye'de aile çiftçiliği ile bağlantılı temel veriler şunlardır;

- Tarım ve Orman Bakanlığı-ÇKS verilerine göre, Türkiye'de yaklaşık 3 milyon çiftçi bulunmaktadır ve bunların büyük çoğunluğu aile çiftçileridir. Çiftçilerin çoğunluğu, küçük ölçekli (%80'inden fazlası) tarım işletmeleri sahibi olan ve tarımsal üretimi aileleriyle birlikte yürüten kişilerdir.
- Türkiye'de aile çiftçiliği, özellikle de kırsal kesimde önemli bir geçim kaynağıdır ve ülkenin tarımsal üretiminde önemli bir role sahiptir.
- Tarım sektörü, Türkiye'nin milli gelirinin yaklaşık %5'sini oluşturmaktadır ve ülke genelinde tarım sektöründe çalışanların %80'inden fazlası aile çiftçilerinden oluşmaktadır.
- SGK'ya kayıtlı çiftçi sayısı 480 bindir. Yani aile çiftçilerinin büyük bölümü sosyal güvenlikten yoksundur.
- Tarımda çalışan işgücü miktarı yaklaşık 5 milyondur. Bunun %85'e yakını Sosyal Güvenlik haklarından yoksundur.

Aile çiftçiliği bugün çok önemlidir, gelecekte daha da önemli bir rol oynayacak ve gıda güvenliğini-güvencesini sağlamak üzere sürdürülebilir tarım uygulamaları ile birlikte daha da önem kazanacaktır. ***Aile çiftçiliğinin geleceğine bakıldığında şu saptamalar ortaya çıkmaktadır;***

- Aile çiftçiliği tarımın-gıdanın-kırsalın geleceği açısından önemlidir.
- Küçük ölçekli tarım işletmeleri özellikle de organik tarım, doğal kaynakların korunması, çevre dostu tarım ve gıda güvenliği gibi alanlarda giderek daha fazla talep görüyor.
- Genç nüfusun tarımsal faaliyetlere ilgisi yavaş da olsa artmaktadır ve bu da aile çiftçiliğinin geleceği açısından umut verici bir gelişmedir.
- Yeni nesil çiftçiler, teknolojik yenilikleri ve sürdürülebilir tarım uygulamalarını benimseyerek, aile çiftçiliğinin gelişimine katkıda bulunacaklardır.
- Aile çiftçiliğinin geleceği, çeşitli zorluklarla da karşı karşıyadır. Küresel iklim değişikliği, doğal kaynakların azalması, pazarlama ve dağıtım sorunları gibi faktörler, aile çiftçiliğinin sürdürülebilirliğini ve büyümesini zora sokabilir.

- Aile çiftçiliğinin geleceği için, çiftçilerin teknolojik yenilikleri takip etmeleri, sürdürülebilir tarım uygulamalarını benimsemeleri, örgütlenmeye gitmeleri, pazarlama kanallarını iyileştirmeleri gerekmektedir.
- Aile çiftçiliğine önem veren, sürdürülebilirliği için doğru stratejiler uygulayan, kamucu politikaları öne çıkaran ülkeler gelecekteki kaygıları da şimdiden aza indirmiş olacaklardır.

4. AİLE ÇİFTÇİLİĞİNDEN NE BEKLİYORUZ ve AİLE ÇİFTÇİLİĞİNE NE VERİYORUZ?

Buradaki çıkış noktası şudur; dünyada 500 milyondan, Türkiye'de 2,5 milyondan fazla aile çiftçilikle uğraşmaktadır. Dünyadaki 500 milyondan fazla aile çiftçisi dünya gelirinden %3'den daha az, Türkiye'de ise ulusal gelirden %5'den daha az bir pay almaktadır. Oysa onlara yüklediğimiz ve beklediğimiz sorumluluklar bu oranların çok üstünde bir karşılıkta olmalıdır fakat gerçek böyle değildir. ***Hem dünya hem de Türkiye aile çiftçiliğinden şunları bekliyor;***

- Küresel gıda güvenliğine katkı
- Ulusal ve kentsel gıda güvencesine katkı
- Yerel kültürün korunmasına katkı
- Geleneksel gıda ürünlerinin korunmasına katkı
- Tarımsal biyoçeşitliğinin korunmasına katkı
- Kaynakların sürdürülebilir kullanılmasına katkı
- Yerel ekonomilerin canlanmasına katkı
- Gençleri kırsalda tutabilmeye katkı
- Sürdürülebilir tarım uygulamalarına katkı
- Kırsal yaşamın sürdürülebilirliğine katkı
- ……

Bu kadar katkı beklediğimiz aile çiftçiliğine verdiklerimiz beklediğimiz katkının çok altındadır. ***Burada ekonomik, politik-katılım, eğitim-sağlık hizmetleri, çevresel, kırsalda-tarımda tutunabilirlik, sosyal güvence ve cinsiyet dengesi açısından ne verdiğimiz veya ne buldukları üzerinde durmak gerekir.*** Dünyanın en büyük girişimci grubu olarak aile çiftçiliği dünya gelirinin %3'üne bile erişemiyorsa, politik karar verme süreçlerine katılımda gerilerde kalıyorsa, eğitim-sağlık hizmetleri açsından en dezavantajlı gruplar arasında kalıyorsa, tarımda-kırsal tutunması beklenirken temel hizmetlere ulaşamıyorsa bu ***her şeyden önce politikaların ve tüketicilerin ciddi bir etik tutarsızlık içinde olduklarını gösterir.*** Çünkü karşılığı verilemeyen her emeğin, her üretimin politikalardan, politikacılardan ve tüketici duyarlılığından bir alacağı var demektir.

5. AİLE ÇİFTÇİLİĞİ YAPANLARIN ETİK SORUMLULUKLARI

Tarım ve gıda için etik sorumluluk çok yönlüdür ve karşılıklıdır. Politikaların, tüketici davranışlarının etik tutarlılığı kadar aile çiftçilerinin de taşıdığı ağır sorumluluklar vardır. Her şeyden sağlıklı üretim, doğaya duyarlı üretim gibi etik sorumlulukları vardır. Çiftçilerin de bu konuda hassas olmaları etik tamamlayıcılık açsından önemlidir. Çiftçiler etik sorumluluklar anlamında şunlara dikkat etmek durumundadır;

- Toprak ve su kaynaklarının korunmasına, sürdürülebilir kullanımına,
- Tüketicilerin güvenilir ve sağlıklı bitkisel ve hayvansal ürünler tüketebilmesine,

- Çalışanlarının, tarım işçilerinin haklarına saygı göstermeye,
- Yerel pazarları yönlendirmeye, canlandırmaya,
- Üyesi, ortağı olduğu çiftçi örgütlerinin hak ve çıkarlarını korumaya,
- Ormana, meraya, doğaya saygılı ve duyarlı olmaya,
- Geleneksel üretim yöntemlerini, değerlerini korumaya ve yaşamaya,
- Cinsiyet eşitliğine özen göstermeye,
- Çocuk işgücü kullanımını ortadan kaldırmaya,
- Tarımsal desteklerin verimli ve yerinde kullanmaya karşı etik tutum içinde olmalıdır.

Bu konularda çiftçilere yönelik eğitim-yayım programlarının oluşturulması ve harekete geçirilmesi, çiftçilerin her şeyden önce birer tüketici olarak etik tutuma dikkat etmeleri herkes için öne taşımaktadır.

6. TOPLUMA / TÜKETİCİLERE AİLE ÇİFTÇİLİĞİNE DUYARLILIK AÇISINDAN DÜŞEN ETİK SORUMLULUKLAR

Toplumun sağlıklı beslenmesi, ucuz ve kaliteli tarımsal ürünlere erişimi toplum sağlığı için önemlidir. Burada karşılıklı bir duyarlılık vardır. Yani, tüketiciler-toplum beslenebilmek için üretimde bulunan aile çiftçiliğinin genel durumuna, sorunlarına karşı aile çiftçiliği de tüketicilerin beslenme gereksinimlerini karşılamada etik sorumluluklara sahiptir. Tüketicilerin çiftçiliğe karşı etik sorumlulukları kısaca şöyledir;

- Aile çiftçiliğine bakış açısı önemlidir. Çiftçiler kaynak tüketen değil, üreten, değer yaratan fedakâr yetiştiriciler olarak algılanmalıdır.
- Aile çiftçiliğinin temel gereksinimlerine ve yaşam koşullarına karşı hassasiyet gösterilmelidir.
- Aile çiftçiliğinin ekonomik durumlarına karşı hassasiyet taşınmalıdır.
- Kırsalın canlandırılmasına karşı hassasiyet oluşturulmalıdır.
- Tarımdaki emekçilerin haklarına saygı gösterilmelidir.
- Kır-kent etkileşiminde kırsalın doğallığına, değerlerine zarar verilmemesi üzerinde durulmalıdır.

7. SONUÇ YERİNE: AİLE ÇİFTÇİLİĞİNE YÖNELİK ETİK POLİTİKA ALANLARI NELER OLMALIDIR?

Aile Çiftçiliği her şeye rağmen ülkemizin üstün alanlarından birisidir. Geleneksel tarımın korunmasında ve yaşatılmasında, kırsal yaşamın sürdürülebilirliğinde, biyolojik çeşitliliğin korunmasında, gıda güvencesinin sağlanmasında, doğal kaynakların sürdürülebilir korunmasında aile çiftçiliği ülkemiz için olduğu kadar dünya için de önemlidir. Ayrıca, yerel-kırsal ekonomilerin canlanmasında, kırdan kente göçün azaltılmasında, yerel kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasında da aile çiftçiliği önemli birer potansiyeldir. Önemli olan ise bunu etkin ve sonuca ulaşan politika uygulamaları ile değerlendirebilmektir. Ve altını çizerek belirtmeliyiz ki, dünyada aile çiftçiliği olmadan gıda güvencesi olmayacaktır. Sürdürülebilir aile çiftçiliği için etik politika alanları da şunlar olabilir;

- Tarımsal destekler ve kullanım alanları çiftçinin reel gereksinimlerini karşılayacak ve emeğini ortaya çıkarabilecek düzeyde olmalıdır.
- Aile çiftçiliğine yönelik politikalar bütüncül olmalı yani ekonomik, sosyal, çevresel, örgütsel boyutları ile kapsayıcı olmalıdır.

- Hizmetlere, olanaklara erişimde kır-kent farklılığını azaltma politikaları daha sonuç verici biçimde olmalıdır.
- Aile çiftçiliğinin hak ve çıkarları her şeyden önce üretimin ve kırsalın sürdürülebilirliği için dikkate alınmalıdır.
- Çiftçilerin yaşadığı temel tarımsal, doğal kaynak kullanımı, ortak malların kullanımı gibi konularda hukuksal destek mekanizmalarının oluşturulması gereklidir.
- Toprağın, suyun sürdürülebilir kullanımı sağlanmalı, amaç dışı kullanımının kesin önüne geçilmelidir.
- 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası'nın getirdiği belirsizlikler, olumsuzluklar giderilmeli ve ortak taşınmazların kullanımına özen gösterilmelidir.
- Kırsalın, tarımın dezavantajlı grupları gençlere, çocuklara, kadınlara yönelik özel sosyal politika alanları oluşturulmalıdır.
- Çiftçilerin etkin ve tabana dayalı örgütlenmelerini kolaylaştıran ve verimliliklerini artıracak teşvikler devreye konulabilir.
- Aile işgücüne yönelik, mevsimlik tarım işçilerine yönelik «insana yakışır iş» etiği eksiksiz uygulanmalıdır.

Burada son cümle olarak; dünyayı ve ülkemizi doyuran aile çiftçiliğine karşı her zamankinden daha fazla hassasiyet göstermeliyiz ve bu etik öncelik olmalıdır. Dünyada ve ülkemizde ortalamanın çok altında bir gelire ve refah düzeyine sahip çiftçilerin tarımda, kırsalda üretim ve yaşama devamlılıklarının sağlanması politikada ciddi paradigma değişikliklerinin gerektirmektedir.

Kaynakça

A. Malekhoseini, A. A. Mirakzade and S. Salmanzade. 2019. "Study of Farmers' View on Ethics in Agriculture: The Case of Sonqur County". J. Agr. Sci. Tech. (2019) Vol. 21(Suppl.): 1721-1736

A. Sarvestani, A. 2014. "Social Functions of Family Farms in the Process of Sustainable Rural Development: Measuring the Tendency of Agricultural Experts in Golestan Province". J. Rural Develop. Strategies, 1(3): 95- 109.

Diebel Penelope, L. 2008. "Ethics and Agriculture: Teaching Perspective". J. Agr. Resources Econ., 33(3): 303-310.

Dundon, S. J. 2003. "Agricultural Ethics and Multifunctionality are Unavoidable". Plant Physiol. 133:427- 437.

Gülçubuk, B. 2023. "Aile Çiftçiliği Olmadan Dünyada Gıda Güvencesi Olmaz". Bakış Dergisi, ZMO-İzmir, Sayı:3, s:16-20.

Rolston, H. 1975. "Is There an Ecological Ethic?". Ethics, and International Journal of Social, Political, and Legal Philosophy. 85(2):93–109.

Thompson, P. B. 2015. "Agricultural Ethics: Then and Now". Agr. Hum. Values, 32: 77–85.

Vorstenbosch, J. 2000. "Of firms and farms: Agricultural Ethics and the Problem of Compensation". J. Agric. Environ. Ethics, 12:81-98.

www.fao.org

www.tarimorman.gov.tr

www.tuik.gov.tr